

Kitap Tanıtımı/ Book Review: Gürhan Kırilen, *Eski Çinin Ötekisi Türkler, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015.*

İlknur Sertdemir*

(ORCID: 0000-0002-4325-3097)

Makale Gönderim Tarihi

12.08.2021

Makale Kabul Tarihi

25.09.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Sertdemir, İ., “Kitap Tanıtımı/ Book Review: Gürhan Kırilen, Eski Çinin Ötekisi Türkler, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2021): 972-984.

APA: Sertdemir, İ. (2021). Kitap Tanıtımı/ Book Review: Gürhan Kırilen, Eski Çinin Ötekisi Türkler, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (2) , 972-984.

Köklü tarihi geçmişiyle Çin, Batı dünyasınca asırlar boyu merak uyandıran gizemli özellikleriyle felsefeden edebiyata yayılan geniş çapta bir kültür hazinesine ev sahipliği yapar. Milattan önceki yıllarda tunç devrine tekabül eden Shang hanedanı (MÖ 1600-1046) döneminde yazının keşfiyle kayıt tutmaya başlayan bu kadim ulus, kendi sınırları dışında uygarlık kuran toplumları coğrafi konumlarına göre birbirinden farklı terimlerle izah etmiş ve bahsi geçen terimlerin tümü zaman içinde “yabancı” kavramını karşılamaya başlamıştır. Antik Çin’in geleneksel siyaset diline klasik metinlerden ulaşabildiğimiz ölçüde yabancı kavimlere isnat edilen söylemlerin dönem ve zaman bağlamından çeşitlenmekte olduğu görülmekte, bazen de birbirleri yerine kullanıldıkları dikkati çekmektedir. Dolayısıyla Orta Asya topraklarında göçebe yaşam süren eski Türk boylarına ilişkin bilgi, tanım ve açıklamaların neler olduğu konusunda Çin klasiklerinin incelenmesi büyük bir önem arz etmektedir.

* Dr., Türkiye, ilknursertdemir@windowslive.com.
PhD., Turkey.

Gürhan Kırilen tarafından kaleme alınan “Eski Çin'in Ötekisi Türkler” adlı eser, yazarın dış mihraklara addedilen tabirleri ele aldığı “Çin Klasik Metinlerinde Yabancılar: Yi, Di, Rong ve Hu Terimleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiş olup Çin'deki yabancı algısıyla Batı'nın barbar tanımı arasında bir ilişki olup olmadığını irdelerken ilgili terimlerin etimolojik açıdan “barbarlık” ifadesiyle eşleşmediğini savlama çabasıdır. Yazara göre Çincedeki “Yi 夷”, “Di 狄”, “Rong 戎”, “Man 蛮” ve “Hu 胡” terimlerinin karşılığı için Batılı araştırmacıların seçtiği “barbar” tavsifi, keyfi bir tutumdan kaynaklanır ve yanıltıcı neticeler doğurur. Eserin giriş kısmında mevzubahis terimlere yönelik barbar kullanımını tercih eden Sinologların eserleri ayrıntılı şekilde belirtilmiş olup bu kullanımların anlam karmaşası ve çarpık çağrışımlara yol açan katmanlaşmaya sebebiyet verildiği anlatılmaktadır. Yazarın eleştirdiği bir diğer konu Batılı okurlara Çin kültürünü daha yakından tanıtmaya gayesi güden araştırmacıların Çin'e ait terim ve kavramları kendi terminolojileriyle özdeşleştirmesiyle ortaya çıkan hatalı tercümelemlerdir. Böylece gerçek anlamları geri plana itilen Yi, Di, Rong, Man ve Hu terimleri, “barbar” sözcüğüyle aynıymışçasına aktarılmakta ve Çin'deki siyasi ideolojiye yanlış manalar yüklenmektedir. Yazar, bu ve benzeri yanıltıcı özdeşleşmeleri çözümlenmek adına terimlerin birinci el kaynaklardaki kullanım alanlarına yoğunlaşır, tarihi olaylar ve etnografik anlatılardan alıntılar yaparak ilerler. Asıl hipotezi ise, dönemsel bakımdan daha geç ortaya çıkan; fakat terimler arasında daha özel bir niteliğe nail olan Hu'nun tarihi belgelerde Hunları işaret etmesinden mütevellit Batılı kaynaklarca Türklere hamledilen “barbar” tanımlamasının mesnetsiz olduğunu kanıtlamaktır.

Literatüre “Konfüçyüs Klasikleri” olarak giren metinler, Çin toplumunun dünyaya bakış açısı, göksel ve yersel olguları algılayışı, ülkedeki siyasal yapı, sosyal yaşam ve ahlaki davranışlar hakkındaki anlatımlarıyla öğretici bir rehber özelliği taşır. Bu çerçevede yalnızca geleneksel düşünceye değil toplumsal yaşayış standartlarına da tesir eden külliyat, Han hanedan (MÖ 202-MS 220) yıllarından başlayarak 1905 reformlarına dek politik müfredatın parçası haline gelen, devlet yönetimi ve bürokrasiye kadrolar istihdam eden, eğitim ve öğretim

faaliyetlerine başvuru kaynağı oluşturan bir dizi koleksiyondur.¹Bu bağlamda Çinli düşünürlerin ilke ve öğretilerine ilaveten eserlerin içeriğinde tarihi kronoloji, olaylar silsilesi, doğal afetler, etimoloji, edebi yazın, yönetim şekli, saray yaşamı, hükümdarlar, törenler, örf ve adetlere değin pek çok konu yer alır. Yazarın Yi, Di, Rong, Man ve Hu terimlerinin semantik açılımını yaparken klasik metinlerden faydalanması, hipotezini güçlendirme yolunda attığı doğru adımlardan biridir. Zira Çin ulusu, tarihsel serüveni boyunca hudutları haricinde etkileşim kurduğu her halkı, kavmi ve boyu detaylı tasvirlerle kağıda dökebilmiştir; öyle ki İslamiyet öncesi Türk tarihine dair en güvenilir malumata bizleri ulaştıran da yine Çin kaynaklarıdır.

Bu suretle yazarın faydalandığı diğer mühim koleksiyon 24 Tarih eserleridir.² Han dönemi tarihçisi Sima Qian (MÖ 145-86) tarafından yazılan ve toplamda 130 ciltten oluşan Tarih Kayıtları (Shiji 史记), efsanevi beş hükümdar döneminden itibaren süregelen 2500 senelik zaman diliminin hanedan kayıtları, soy ağaçları, tablolar, kronolojiler, anlaşmalar, ritüeller, biyografiler ve monografilerini kapsar. İncelemeye dâhil edilen diğer eserler; Sonraki Han Tarihi (後漢書), Üç

¹ Dört Kitap (Sishu 四书) ve Beş Klasik (Wujing 五经) metinlerini ihtiva eden koleksiyon, Song hanedanı (960-1279) düşünürlerinden Zhu Xi (1130-1200) tarafından bir araya getirilerek ve yorumlanarak klasik tasnifine nail olmuştur. Ayrıca, söz konusu eserlere Tang döneminde eklenen Atalar Saygı Klasığı (Xiaojing 孝经), Zhou Törenleri (Zhouli 周礼), Norm ve Tören Kitabı (Yili 仪礼) ile sözlük niteliğindeki Erya 爾雅 ile beraber metinler, Doğu Asya düşünce yapısını ve kültür mirasını büyük ölçüde şekillendiren 13 Klasığı (十三经 Shisan Jing) meydana getirmiştir. Dört Kitap ve Beş Klasik metinlerinin Batı dillerine aktarılan ilk nüshaları ise, Oxford Üniversitesi'nin ilk Çince profesörü olan İskoç Sinolog ve Çin dili uzmanı James Legge (1815-1897)'e aittir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte, Çinli felsefeci ve yazar Feng Youlan (1895-1990) önderliğinde eserlerin ehemmiyeti, şerhi ve muhteviyatına dayalı çalışmalar hız kazanmıştır.

² 24 Tarih (Ershisi Shi 二十四史) eserleri, Çin'in yaklaşık 4000 senelik tarihçesine ışık tutması, 1800 yıllık yazım sürecini barındırması ve dünyanın en muhtevalı belgelerine havi olması bakımından son derece değerli kabul edilmektedir. Dokümanlar, milattan önce birinci yüzyılda yazılan Tarih Kayıtları ile başlar ve milattan sonra on sekizinci yüzyıla tarihlenen Ming Tarihi (Ming Shi 明史) ile sonlanır. Kronolojik ve biyografik yöntemlerle kaleme alınan eserler, 3213 cilt ve 40 milyon imden oluşmaktadır. Bu dokümanların kurulan hanedanlıklara, hükümdarlara, saray erkânına, ülkenin siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik durumuna temas etmesi, Çin tarihi hakkında yapılan bilimsel çalışmalara ciddi katkılar sağlar. Çinli bilim insanları, ilgili metinlerin modern dile aktarım çalışmalarına 1991'den beri devam etmektedir.

Devlet Kayıtları (Sanguo Zhi 三國志), Wei Tarihi (Wei Shu 魏書), Jin Tarihi (Jin Shu 晉書) ve Yeni Tang Tarihi (Xin Tang Shu 新唐書)'dir. Yazarın amacı, milattan önce üçüncü asırda Hunlarla resmi devlet statüsü kazanan, milattan sonra on birinci yüzyılda Anadolu topraklarına göç hareketi gerçekleştiren Türklerin Çin tarihi dokümanlarda hangi adlandırmalarla zikredildiğini saptamak ve esasen Hu teriminin barbarlığı karşılayan bir manaya gelip gelmediğini tartışmaktır. Bu hususta, yazarın antik çağlarda yazılmaya başlanan külliyatta Çinlilerin komşu halklardan bahsederken seçtiği terimlerin anlam yelpazesini aydınlığa kavuşturması ve kitabını bilhassa Türk kavimlerine atfedilen Hu terimini merkezi alan bir sistematığe oturtturması konunun ele alınış biçimine uygun bir metottur.

“Eski Çin'in Ötekisi Türkler”, kendi içinde altı kısma ayrılan girizgahında öncelikle barbarlık sorunsalına yer verir; sonrasında Batılı ve Çinli araştırmacıların yabancı kavramını kullanım terminolojisini karşılaştırır, son olarak klasik metinleri tanıtır ve antik Çin toplumunun devlet yönetimi anlayışını detaylandırır. (s. 15-92) Kitabın birinci bölümü ‘*Klasik Metinlerde Yabancı Halklar*’ olup Yiler, Diler, Ronglar ve Hulara ait anlamsal zemin, dönem ve coğrafi konum farklılıkları ekseninden masaya yatırılır. (s.93-136) İkinci bölüm ‘*Resmi Tarih Kayıtlarında Yabancı Halklar*’ olup Orta Asya’da Türk kavimlerine hamledilen Hu terimi üzerine yoğunlaşılır. Öyle ki bölümün ara başlıkları; *Tarih Kayıtları Shiji’de Hular ve Yabancılar*, *Han Kayıtları İçinde Hular*, *Üç Devlet Kayıtlarında Hular*, *Jin Tarihinde Hular*, *Wei Tarihinde Hu Terimi*, *Yeni Tang Tarihi İçinde Hular ve Türkler* olarak sıralanır. (s.137-202) Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümler ‘*Türk Adı Hakkında*’ (s.203-208), ‘*Kuzey Zhou Kayıtlarında Türkler*’ (s. 209-212) ve ‘*Türkler Tujue/T’u-chüeh 突厥*’ (s.213-240) olmak üzere ana başlıklar halindedir ve ilgili belgelerde “Türk” adının geçtiği metinlerin tümü çeviri yoluyla çalışmaya dâhil edilmiştir. Değerlendirme ve Sonuç bölümüyle (s.241-268) noktalanan kitabın temel savı, bu açıdan Yi, Di, Rong, Man ve Hu terimlerinin “barbar” nitelemesinden bütünüyle uzak olduğudur.

Giriş bölümünde bizleri yazarın “gerçekte farklı anlamları olan Çince terimler, “barbar”ın mirasını yüklenmekte, böylece, kötüleyici ve ayrımcı olan yeni bakış, farklı tarih ve coğrafyaların kültür çevrelerine

adeta dayatılmaktadır” vurgusu karşılar. (s.27) Bu yoruma günümüz penceresinden bakacak olursak Batı'nın uygarlığa ve barbarlığa dayattığı ayrıştırıcılığın eski Çin'de aynı oranda gözlemlenmediği yanıtı verilebilir. Çünkü Çin felsefesinin temellerini kuran altyapı, dünyevi ötesi fenomenlerle dünyevi yaşam arasında bir bağlantıyı varsayar. Bir başka deyişle gökyüzü ile yeryüzü karşılıklı etkileşim içindedir. Geleneksel düşünceye göre gök (tian 天) ilahi sayılabilecek bir iradeyle doğa olaylarına yön verir, yöneticileri göreve getirir, görevden azleder ve sosyal hayatın her alanına tesir eder. Öte yandan yer (di 地) gök buyruklarının etkinliği karşısında pasiftir ve yalnızca beşere kozmolojik yasalara adaptasyon koşullarını sağlar. Gök ile yer arasındaki koşutluk fikri, Konfüçyüs ve zamanı dediğimiz Zhou hanedan (MÖ 1046-256) devrinden itibaren siyasi görüşe sirayet eder; böylelikle iyi bir idarecilik anlayışının gök tarafından mükafatlandırıldığı, kötü bir idarecilik anlayışının ise gök tarafından yaptırımla sonuçlandırıldığı tahayyül benimsenir. Klasik metinlerden öğrendiğimiz ölçüde yeryüzü, “göğün altı” tanımına uyan tianxia (天下) kavramıyla açıklanmakta; uygarlığı kuran ve yaşatan insan (ren 人), gök ile yer arasındaki uyumu koruma görevine tabi tutulmaktadır. Bunun anlamı, antik Çin toplumunun gözünde medeniyetin insanlığa mal edildiği ideasının sabit olduğu ve böylesi bir idea ile Batı'nın uygar-barbar çatışmasının ne biçimsel ne de içeriksel yönden herhangi bir benzerlik taşımadığıdır. Çin düşünce geleneğinde fertlere dayalı birtakım ayrımcı tasnifler sadece hiyerarşik sistem ve erdemli davranışlar üzerinden yapılmaktadır. Misalen soylulardan köylülere uzanan sınıf farklarının belirlenmesi, bilgeliği ve yetkinliği sentezleyen ideal insan (junzi 君子) ile sentezleyemeyen alçak insanın (xiaoren 小人) birbirlerinden ayrı değerlendirilmesi gibi. Buna binaen Batılı araştırmacıların Çinlilerin kendi hudutları dışında kalan toplulukları “barbar” ifadesiyle ötekileştirdiğine yönelik iddialarının yersiz olduğu anlaşılabilir. Yazar, eserinin girişindeki ‘*Yer-gök ve Siyaset*’ ile ‘*Mekan ve Yönetim*’ kısımlarında bu konuya açıklık getirmekte; göğün altı manasına gelen tianxia kavramsalının hem Çin’e özgü toprakları hem de Çin'in komşu kavimleri ve o kavimlerin konumlandığı coğrafyayı çevreleyen bir dünya algısı yarattığına ağırlık vermektedir. Argümanına ilişkin yazar şu ifadeler kullanır:

“Bu özdeşlik coğrafyayı merkez-çevre ekseninde sınıflandırmasına rağmen, nereli olursa olsun insanların doğaları bakımından eşit olduğu fikrine de imkân vermektedir. Çin ile yeryüzünün özdeşliği ve mekanın bütünlüğü, yeryüzünü Çin’e indirgemek yerine Çin’in olumsal olarak yeryüzüne genişletilmesi imkânıyla; göğün altı kavramının bu iki anlamlı kullanımının bilinçli olarak korunduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda, göğün altı ifadesinin Yi, Di, Rong, Man ve Hu terimlerini ve bu terimlerin işaret ettiği halklar ile yaşadıkları bölgeleri de içine aldığı görülmektedir.” (s.64)

Çin düşünce geleneğini şekillendiren klasik metinlerden okuduğumuz anlatımlar, yazarın argümanını doğrular niteliktedir. Törenler Klasîği’nde geçen; *“büyük Dao’ın hüküm sürdüğü zamanda dünya tek bir topluluktur”* açıklaması, kozmos düzenine uygun bir yeryüzü yaşamında ulusların kimliksel eşitliği hususuna dikkat çekmektedir.³ Dao (道), Çin felsefesinde evrenin temelini entegre edilen, kosmos yasalarını koyan ve insan davranışlarının mevcut düzene uyumluluğunu gerekli kılan en üst postulat kabulündedir. Düşünce ekollerinin ortak söylemi Dao, bu açıdan sosyo-politik nizamın temel standardı formunda izah edilir. gök ile yer arası uyum, zaman-mekan kaynaşmasında Dao’dan insana uzanan koşutluğun öncülüdür. Dolayısıyla canlı varlıkların yaşam alanı olan yeryüzü, değişik kültürleri birbirinden ayıran tasavvura yer vermemektedir. Yazar, Alman Sinolog Wolfram Eberhard⁴ in Çin kültürünün farklı merkezlerden çok katmanlı bir birikim olduğu görüşüne paralel olarak, çok kaynaklı bir kültür oluşumu sebebiyle siyasi dilde etnik kimliklerin ayrıştırılmadığı savını destekler. (s. 66-67) Yazarın bu savı, antik Çin toplumunun gökyüzüyle yeryüzü etkileşimine şartlandığı ikili düzene uyar. Kozmolojik yapılanmada Dao temelinden mevcudiyet kazanan olgu ve oluşumlar, evreni ayakta tutan denge kurgusuyla yin-yang (阴阳) ikiliğine bağlanır. Aktif ve positif tamamlayıcılar yang ile; pasif ve negatif tamamlayıcılar yin ile eşleşir. Doğa olaylarını meydana getiren;

³ 13 Klasik eserlerinden biri olan Törenler Klasîği (Lijing 礼经), ritüel geleneğin yanı sıra hanedan örf ve adetleri, hiyerarşik sistem, toplumsal normlar ve sosyal yaşam hakkındaki konuları işleyen kapsamlı bir eserdir.

⁴ Wolfram Eberhard (1909-1989), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesindeki Sinoloji kürsüsüne başkanlık eden ilk akademisyendir.

zamanı yönlendiren, toplumları var eden ve beşeri ilişkileri düzenleyen göğün sembolü etkin yang iken; yerin sembolü edilgen yin olarak belirlenmiştir. Bu bütüncül evren düşüncesi nezdinde tahta geçen hükümdarların ülkeyi yönetme yetkisine gök iradesi aracılığıyla sahip olduklarına inancı gelişmiş; bu suretle gök, yer ve insanı birbirine bağlayan kudretin hükümdar olduğunu varsayan ibareler, klasik metinlerde uzun uzadıya anlatılmıştır. Anlaşılan odur ki etken-edilgen sınıflandırması, hiyerarşik sisteme uyarlanmış; hâkimiyeti elinde bulunduran ve yönetime gelen aristokrat kesimin alt kesimden ayrılmasına bağlı olarak hükümdar halktan üstün görülmüştür. Yazar, giriş bölümünün 'Mekan ve Yönetim' kısmında bu kozmo-politik ilişkiyi klasiklerden anekdotlar vererek aktarır. Ulaşılan neticeyse eski Çin'deki siyaset temasının metafizik tabanlı batıl inançlara sanıldığından daha fazla bel bağlandığıdır. Hanedan mensuplarının gök ile; halkınsa yer ile ilişkilendirilmesi, ve yine bu doğrultuda soyluların pozitif yang; tebaanın negatif yin ile eşleştirilmesi, yabancı algısının da bu eksen içinde değerlendirilmesine zemin hazırlayan faktörlerin başında gelir.

Yazar, kitabının birinci bölümünde yabancı halkların farklı dönemlerde değişik anlamlar yüklendiğini klasik metinler aracılığıyla inceler. Buna göre, yazılı tarihin ilk örneklerini belgeleyen Shanglar ve Çin düşüncesinin inşa edildiği sürece damgasını vuran Zhoular zamanında yabancıları tanımlayan terimler boy ya da aşiret adlarıdır. İlerleyen dönemlerde çeşitlenen terimler ekseriyetle göçebe kavimleri izhar etmeye başlar. Yazarın edindiği bulgular, bizleri her bir terimin doğu, batı, kuzey, güney ve merkez olmak üzere coğrafi yörelere göre anlam yüklendiği sonucuna götürmektedir. Törenler Klasığı içinde merkez ile çevreyi birleştiren önerme bu çıkarımı tasdik eder:

“Beş yörenin halklarının her birinin kendine özgü değişmez karakterleri vardır. Doğudakilere Yi denir; vücutlarına yapar saçlarını açık bırakırlar. Güneydekilere Man denir; alınlarına dövme yaparlar, aralarında çiğ yiyecek yiyenler vardır. Batıdakilere Rong denir; saçlarını açarlar, deri elbise giyerler, bazıları tahıl yemezler. Kuzeydekilere Di denir; kürk ve yünden elbiseleri vardır, mağarada yaşarlar, onlardan bazıları da tahıl yemezler. Merkezi ülkede, Yi, Di, Man ve Rongların hepsi huzur

İçinde yaşarlar; kendi tatları, kendilerine uygun kıyafetleri, meziyetleri ve araçları vardır.” (Lijing, 36)

Yazar, bu önermeye dayanarak yabancıların merkezle eşit sayıldığı saptar. (s. 100-101) Merkez ülke Çin'dir ve zhongguo (中国) kavramıyla ifade edilir. Her birinin kendine özgü dilleri, inanışları, örfleri, ve yaşam tarzları vardır; lakin metinde onlara yönelik aşağılayıcı yahut dışlayıcı bir üslûba rastlanmaz. Bu noktada değinilmelidir ki, Çin düzlüklerinin doğusunda yaşayan Yiler, kuzeydeki Diler, batıdaki Ronglar ve güneydeki Manlar konargöçer topluluklardır, sulak toprak ve verimli arazi arayışından ötürü sık sık yer değiştirirler. Yazar, bazı metinlerde bu düzensiz yaşantıları ve başlarına buyruk halleri yüzünden eleştirildiklerine, “doyumsuz”, “güvenilmez” ve “sözünde durmaz” gibi sıfatlara maruz kaldıklarına da parmak basar. Ancak öznel yorumlardan referans alınan bu tavsiflerin değişken edim ve eylemlerden kaynaklandığı, herhangi bir siyasi rejim veya barbar stereotipiyle ilintili olmadığı tespit edilmiştir. (s. 131-132) İlk defa Zhou devrine ait dokümanlarda görülen Hu ise, Yi, Di, Rong ve Man terimlerinin mirasını sırtlayarak daha somut biçimde “yabancı” genellemesini karşılayabilmektedir.

Velev ki klasiklerde Hu teriminin kullanım alanları “yabancı” anlamından uzaktır. İlk manasının “gıdık”, “kursak” olduğu; hayvanların çene altından sarkan deri parçasına ve özellikle kurtların boğazının alt kısmına verilen isim olduğu yazar tarafından mütâlaa edilmiştir. Bunun dışında; uzun ömür, ebedi, mutluluk ve saadet gibi önad kullanımları da vardır. Gelgelelim yazarın en kayda değer tespitlerinden biri, at arabaları olmayan; ama en iyi yay ve oklara sahip olan halkın Hu terimiyle açıklanması hakkındadır. Zhou Törenleri eserinin Huzi memleketi bölümünde geçen bu tasvirten ayrı olarak terimin bir başka kullanımı Çin'in kuzeybatısındaki göçebe halklara verilen genel tanımda izlenebilir. Geniş bir anlam yelpazesine sahip olan Hu'nun Han hanedanı döneminde Hunlar ve Türkler; sonraki dönemlerde Soğdular, Moğollar, Mançular ve de Çin sınırlarını doğudan, kuzeyden ve kuzeybatıdan kuşatan neredeyse bütün kavimler için de kullanıldığını gözlemleyen yazar, topladığı verilerle yabancı halklara bir “öteki” vurgusu yapıldığı kanısına varmaktadır. (s.132-136)

Kitabın ikinci bölümü, Simaqian'ın Tarih Kayıtları ile başlayan ve Yeni Tang Tarihi metnine uzanan külliyat içinde Hu terimine odaklıdır. Eserlerde Yi, Di, Rong ve Man terimlerinin tamamen tarafsız olarak “yabancı” ve “göçebe” anlamlarını yüklediğini analiz eden yazar, Hunların tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte Hu teriminin ön plana çıktığını, bu minvalde terimin Türkleri karşıladığını ve geçmişe dönük terimlerin anlamsal yükünü sırtladığını açıklama gayretindedir. Bu müddeâya dair en kesin belgelerden biri, Tarih Kayıtları'nın Hun Monografileri bölümündedir:

“Yan beyliğinin Qin Kai adında zeki bir komutanı Hulara rehin verilmişti, Hular O'na güven duymuşlardı. Memleketine döndüğünde Dong, Huları bozguna uğratmış, bin küsür li uzaklara sürmüştü. Yanliler de Çin Seddi inşa etmişler, şehirler kurarak Hulara karşı savunmuşlardı...” (s.144-145)

Zhou hanedanı ikinci periyodu Savaşan Beylikler (MÖ 475-221) dönemidir. İlk temelleri bu süreçte atılan seddin yapılma amaçlarının başında komşu kavimlerden gelen saldırıları önlemek gelir. Çin'in ilk imparatoru Qin Shi Huang (MÖ 259-210), birbiriyle asırlarca iktidar mücadelesi veren beylikleri idaresi altında birleştirmeyi başaran disiplinli bir liderdir. Hâkimiyet yıllarında ülkede sayısız reforma imza atmış, ülkede siyasi birliği kurmuş ve hukuk sistemini değiştirmiştir. Aldığı kararlar arasında beyliklerce yapılan duvarları birleştirerek kendi sınırlarını kilometrelerce uzatmak da vardır. Böylesi devasa bir yapının gerekliliği, bizlere neredeyse kesin denilebilecek bir değerlendirmeye dış güçlerin fetihlerinden kaçınıldığını sezdirmektedir. Sima Qian'ın kaleminden Yan beyliğinin Hunlarla komşu olduğu anlaşılır; haliyle diplomatik ilişkilerin sıklığı yadsınamaz boyuttadır. Alıntılar gösteriyor ki beylikler Hu'ların siyasi ve askeri gücünden çekinmekte, hudutları muhafaza etmek adına önlerine duvarlar örmektedir. Bu anekdotların açıkça Hu-Hun özdeşliğini ima ettiği çözümlenmek zor değildir. Milattan önce üçüncü yüzyılda Çin topraklarının kuzey ve kuzeybatısına egemen olan Hunlar, resmi tarih kayıtlarında Ronglar ve diğer göçebe halklarla birlikte anılır; hatta Çin'de ilk resmi hanedanı kuran Xiaların Hun soyundan geldiği iddia edilir.

Yazar, Tarih Kayıtları'nda geçen “Hunların ilk atası Xia Hou soyundan Chun Wei adında biridir” ifadesine yer vererek Sima Qian'ın

Çin tarihi geçmişine Hunları dâhil etme tavrını Hunların politik etkililiğine bağlar. Çünkü yabancı halkları tanımlayan diğer terimler ilgili bölümlerde Hun sülâlesinin bir parçasıymışcasına açıklanır. Önceden coğrafi bölgelerle ilişkilendirilen Yiler, Diler, Ronglar ve Manlar, metin boyunca Huların etkinlik alanı kapsamında anlatılır. (s.145-148) Buradan hareketle Çinlilerin Hu terimiyle tasvir ettiği Hunların kötücül ifadelerden bütünüyle ırak olduğu gözlenir. Üstelik, yer yer Hun hükümdarları Çin hükümdarlarından üstün tutulur. Bu sava yaklaşır en belirgin delil Çin seddinin inşası olmakla birlikte Sima Qian'ın ortak bir kültürel geçmişi paylaştıran izleği, Hunların saygı duyulan; belki de tüyler ürpertiren ve korkulan siyasi erkine referans oluşturur. Yazarın aktarımıyla, *“pek çok örnekte Çinliler, Hunların gücünü ve konumlarını kabul ederler ve zaman zaman onlara boyun eğerler.”* (s. 153)

Kitabın ikinci bölümünde incelenen diğer koleksiyon Han Kayıtları'dır. Tarihçi, siyasetçi ve şair Ban Gu (MS 32-92) tarafından hazırlanan Han Tarihi ile Güney-Kuzey Hanedanlar dönemi tarihçisi Fan Ye (MÖ 398-445) tarafından derlenen Sonraki Han Tarihi, bu koleksiyonun iki büyük eseridir. İlgili metinlerde Hu adının antik çağlarda tercih edilen terimlere nazaran daha şümüllü, bir bakıma da daha bağımsız biçimde kullanıldığını saptayan yazar, politik çerçevede bir “öteki” tasnifinin netlik kazandığını dile getirir. Hiç kuşku yok ki Han hanedanı, dört yüz yıllık egemenliğinde Hunlarla gerek siyasal gerekse kültürel bir münasebet içindeydi. Aynı şekilde dört bir yanını çeviren müteaddit göçebe kavimle de mücadele halindeydi. Yazarın tahlil ettiği ve çevirdiği kısımlar, bahsedilen halkların Türkler, Tibetliler ve dahi Moğolların ataları olduğunu kesinleştirir. (s.167-172) Belgelerde; Yi, Di, Rong terimlerinin Han soyundan olmayan topluluklar için zikredilmesi ve birleşik kullanımları göze çarpan bir başka detaydır; Yidiler, Rongdiler gibi. Yazarın aktarımlarına göre bu anlamsal zeminle yine Hunlar kastedilmektedir. Öte taraftan “yabancı ülke” karşılığını veren waiguo (外国), metinlerde Çin seddinin dışını işaret eden Orta Asya devletleri için kullanılmaktadır. Yazar, bu kullanım alanına da değinerek Çin'in siyasi dilde yaptığı iç-dış ayrımına coğrafi farklılık penceresinden bakar ve yabancı uluslara addedilen tüm kavramların temelde Hu adının şemsiyesi altında birleştirildiğini ortaya koyar.

Çin tarihinde milattan sonra 189 ila 280 yılları arası hüküm süren üç hanedan dönemini belgeleyen Üç Devlet Kayıtları'nda Huların yayıldığı semantik coğrafyanın giderek genişlediğini söyleyen yazar, doğudan batıya Hunlar harici kavimlerin de bu adla anıldığını metin tercümeleriyle bizlere sunar. Sarı Nehir kıyısında yaşayan ada halkının "ada Huları"; Kore yarımadası çevresinde yaşayan boyların doğu yönüyle ilişkilendirilen Yi ile değil de Hu ile isimlendirilmesi, bu anlam genişlemesine birer misal teşkil eder. Örneklemeler üzerine yazarın yorumu şöyle ilerler: *"Zamansal açıdan devamlılık ve kültürel-siyasi vesayetin yanında Üç Devlet döneminde Kuzey Çin'de göçebe menşeyden gelenlerin baskın olduğu bir iktidar odağının varlığı, Orta Asya'dan Kore'ye kadar olan bölgelerle ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede Yi, Di ve Rong adlarının birer tarihsel arketipe dönüştükleri, bu adların yerini daha belirgin biçimde Hu adının aldığı görülmektedir."*(s. 182-183) Egemenliğin Jin hanedanına (MS 265-420) geçtiği dönemin kaydını oluşturan ve Tang hanedanının saray heyetince 648 yılında derlenen Jin Tarihi belgelerinde Huların yazımı ise, terimsel özelliği pekişen, bazen gücü ve büyüklüğü vurgulanan bazen de örfi yönden tenkit edilen edebi bir dille karşımıza çıkar. Bunun en temel sebeplerinden birini kuzey-güney arası kültürel etkileşime bağlayan yazar, Hunların siyasi kimliğiyle Çin üzerindeki etkin rolünün ne denli dinamikleştiğini gözler önüne serer. Tarihçi Wei Shou tarafından hazırlanan Wei Tarihi (MS 386-550) içinde Hu teriminin "yabancı" anlamıyla tevessü eden yapısını; Hu-Hun özdeşliğininse daha bâriz şekilde çoğalan örneklerini tavzih eden yazar, bu dönemde baş gösteren kitlesel hareketliliğin metinlerde komşu halkları imleyen terimlere anlam zenginliği kattığını söyleyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kuzeydeki göçebe kavimlerin güneye yahut batıya doğru yer değiştirmesinin Hindistan ve İran gibi Çin topraklarından uzak diyarların bile yine Hu terimiyle izhar edilmesine olanak tanıdığına dair bir yorum yapılabilir.

Yazar, Çin'in komşu kavimlerle kültürel etkileşim boyutunun zirveye ulaştığı Göktürklerin (MS 552-744) hâkimiyet yıllarını Yeni Tang Tarihi metninden hareketle incelemeye alır. Buna mükabil unutulmamalıdır ki bu iki asırlık zaman dilimi, Hunların tarih sahnesinden ayrıldığı periyottur; haliyle "yabancı" kavramının imasına eser kapsamında Hu içerikli anlatımlara yenilerinin eklendiği görülür. Toplamda 10 ciltten ve

225 bölümden oluşan eser, 1060 senesine tarihlenir. Hu teriminin yer yer zalimlik, yağmacılık ve eşkiyalıkla ilinti aktarımlarına yer veren yazar, Hu'nun daha genel ve Tujue'nin daha özel bir manayı çağrıştırdığına odaklanarak eserden şu aktarımı yapar: *"Kuzey yönünde sekiz günlük yürüyüş mesafesinden sonra Türklerin kuzey sarayına ulaşırlar. Töles, Kuça ve batı bölgelerindeki bütün Hu ülkelerinin hepsi onlara tabidir. Türkler saf ve sığdırlar, birbirlerinden kolaylıkla ayrılabilirler; ancak içlerinde çok fazla Hu var, onlardan akıl alıyorlar."* (s.199-200)

Türkleri daha ayrıcalıklı bir konuma yükselten bu alıntılar, evvelki tarih kayıtlarında alışageldik şekliyle gözlemlenen Hu-Hun özdeşliğinden farklı bir anlamsal zemin yaratır. Yazar, Türkler hakkında *"Hunların bir başka kolu olmalıdır"* tanımını yakalamasına karşın ilerleyen zamanla Hulara yüklenen terminolojinin Türkler harici uluslara da entegre edilmesi, dönemin Göktürk kağanlarına atfedilen siyasi erkin övülmesi ve Tang sarayıyla kurulan yakın ilişkiler Türklerin diğer göçebe kavimlerden ayrı tutulmasına önyak olmuş olabildiği kanısındadır. Bu temelden kitabının dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerini ara başlıksız bir üslûpla kaleme alan yazar, Hu teriminden daha müşkülpesent ifadeler içeren "Tujue 突厥" kavramını ayrıntılandırır. *'Türk Adı Hakkında'* başlıklı dördüncü bölümde "tu 突" ile "jue 厥" imlerinin karakter açılımlarına yer verir, imlerin etimolojik anlamlarını sıralar ve Çinlilerin konargöçer bir halk olan Türklerle ani saldırı kuvveti olan, kurt ve çoban köpekleri vari havyanlarla sembolleşen, kazı yapan, kanallar açan, iri yapılı, kuvvetli ve gayretli bir ulus tasavvuruyla yaklaştığını varsayar. Bu varsayımsal düşüncesini sistemli bir kanıt ekseninde sunmak adına beşinci ve altıncı bölümlerde, Tang döneminde derlenmiş olan Kuzey Zhou Kayıtları (557-581) metninin Türkler bölümünü tercüme ederek notlandırmalar halinde bizlere aktarır. (s.209-240) Çevrilen kısımlar okunduğunda göze çarpan anekdotlardan ilki, Türklerin Hunların soyundan geldiğini tekrarlayan söylemler; diğeriye geleneksel yaşamını öyküsel tarzda betimleyen parafrazlardır. Misalen:

"Türkler muhtemelen Hunların bir diğer boyudur. Geleneklerine göre Türkler, saçlarını bağlar, kıyafetlerini soldan ilikler, kubbeli çadırlarda, keçeden yurtlarda yaşarlar, su

ve otlak peşinde yer değiştirirler, hayvancılık yapar, ok atıp avlanarak geçinirler. Düzenleri yoktur, aynı eski Hunlarda olduğu gibi. Göçebe olmalarına ve daimi bir yurtları bulunmamasına karşın herkesin kendilerine ayrılmış toprakları vardır. Kağanın daimi meskeni Ötüken Dağı'ndadır, görkemli otağının kapısı güneşin doğduğu yere saygıyla, doğuya açılmıştır.” (s. 213,220, 224-225)

“Eski Çin'in Ötekisi Türkler”, Çinlilerin Türk ulusuna ve diğer komşu kavimlere dayattığı sanılan “barbar” nitelemesinin desteksiz ve dayanaksız olduğunu klasik metinler ve resmi tarih kayıtlarıyla ispatlayan değerli bir çalışmadır. Batılı araştırmacıların kötücül bir etimolojiye yol açan iddiaları, antik Çin toplumunun göğün altı kavramıyla yeryüzündeki tüm halkları birleştiren uzlaşmacı yaklaşımıyla bağdaşmamaktadır. Nitekim yazar, antik dönemde yabancı halklara hamledilen Yi, Di, Rong ve Man adlandırmalarının kuzey, güney, doğu ve batıyı işaret eden coğrafi bölgelerle ilişkilendirildiğini tespit etmiş; akabinde, literatüre giren Hu adının bu bölgelerin bütününe kapsayacak ölçüde bir “yabancı” genellemesine uyduğunu tarihi dokümanlar vasıtasıyla belgeler. Yin-yang dengesiyle bütünlüyci dünya kurgusuna sahip Çin toplumunca kabul gören yegane ayrıştırma, kendi mülkiyet alanına izafe ettikleri merkez ülke vasıflandırılmasından ileri gelir. Yine de bu vasıflandırma diğer kavim ve boyları ötelemez; tam aksine onları merkez ülke etrafında kültür hareketliliğini arttıran, üstelik çoğu dönemde seçkin özellikleriyle övgüye mazhar olan bir mevkiye taşır. Öyle ki Hu-Hun özdeşliği ve Tang döneminde doğrudan Türkleri karşılayan Tujue, komşu devletleri çevrenin bir unsuru olmaktan çok; öteki yarısına dönüştürmektedir. Çin'deki bu “öteki” algısının Batı dillerinde uygar olmayan, ahlaki değerlerden yoksun “barbar” ifadesiyle yakından uzaktan örtüşmediğini derinlemesine mütâlaa eden bu eserin, modern dönem tarih araştırmalarına ışık tutacağına ve yeni konu çalışmalarına imkân tanıyacağına inanmaktayım.